

Krunoslav Šmit

Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26

Prethodno priopćenje • Preliminary Communication
UDK • UDC 712.25(1-191)(497.5 Osijek)

Rukopis primljen • Manuscript Received: 01.09.1997.
Članak prihvaćen • Article Accepted: 03.12.1997.

Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka na povijesnim kartama

Garden and Park Architecture in Osijek on Historical Maps

Ključne riječi • Key words

Hrvatska	Croatia
Osijek	Osijek
povijesne karte	historical maps
razvoj grada	urban development
vrtna i park. arh.	garden and park arch.

Sažetak • Abstract

Tema rada je vrtna i parkovna arhitektura Osijeka proučena kronološki, tipološki te na temelju razvoja i mijena nekih poznatih vrtova i perivoja. Cilj je bio sistematizirati i početi istraživati kartografsku građu koja je zasad nedovoljno obrađena. Karte izrađene za ovu priliku tumače situaciju vrtna i parkovne arhitekture Osijeka XVIII. st., prve polovice XIX. st., druge polovice XIX. st., prve polovice XX. st., druge polovice XX. st. i 1997. g.

This paper deals with garden and park architecture in Osijek, analyzed chronologically, typologically and through the development and changes in some important gardens and parks. The purpose was to classify and initiate the study of maps that have to date not been sufficiently researched. The maps made for this occasion explain conditions in Osijek gardens and parks in the 18th century, the first half of the 19th, the second half of the 19th, the first half of the 20th and the second half of the 20th century, and in 1997.

Uvod*

Vrtna i parkovna arhitektura predočuje one točke grada koje pokazuju kvalitetu življenja u njemu, a slici grada svojom funkcijom, oblikovanjem i smještajem daje posebno obilježje. Vrtovi i parkovi bitan su činitelj u pulsiranju grada i ovisni su o njegovu ritmu. Pojavljuju se i nestaju kada se svijest o njihovoj potrebi javlja ili kad ona nestaje. Tada se prostor parka prenamjenjuje i prepušta mjesto izgradnji ili se postupno zanemaruje te nastaju nedefinirane zelene površine.

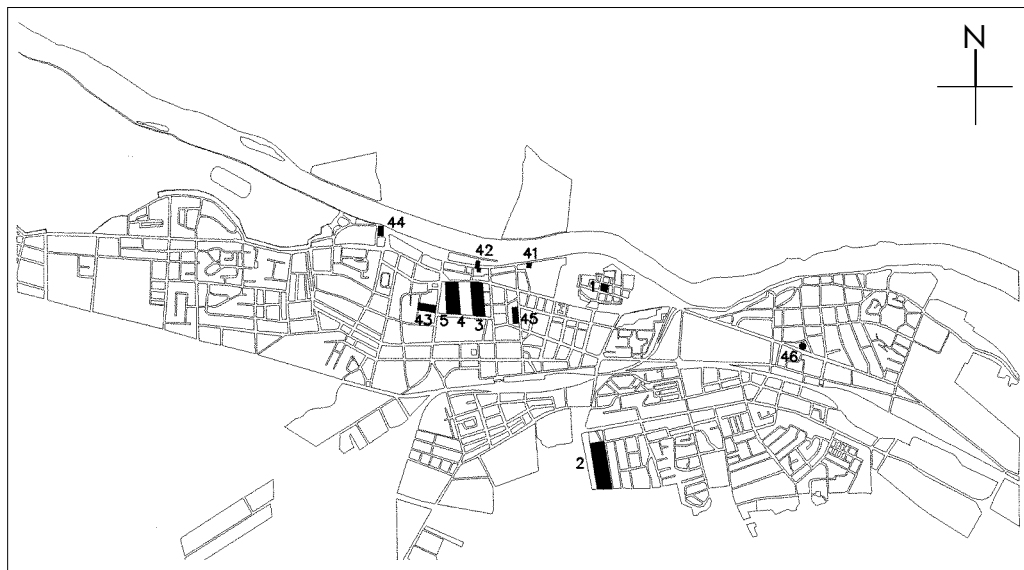
Osijek je grad u kojemu je vrtna i parkovna arhitektura zastupljena od njegova nastanka. To možemo povezati s funkcioniranjem grada kroz povijest (grad-tvrđava, život u gradu i ladanjska imanja oko njega, odnos urbaniteta i ruraliteta unutar grada), ali i s činjenicom da je Osijek sastavljen od više gradskih cjelina (Tvrđe, Gornjega grada, Donjega grada i Novoga grada) koje su bile međusobno odvojene. Vrtna i parkovna arhitektura bila je spona koja ih je međusobno povezivala. U početku se to ostvarivalo mrežom drvoreda uz putove koji su povezivali pojedine točke tih gradskih cjelina. Zatim se počinju javljati parkovi koji su bili locirani u ovisnosti o njihovoj namjeni, ali i s ciljem da se grad što bolje poveže u jedinstvenu cjelinu. To je najbolje vidljivo u prostoru *Glasijsa* (vojne potege oko Tvrđe), prestankom čije se namjene između jasno oblikovanih dijelova grada otvaraju velike površine koje se u raznim planovima različito rješavaju, a danas je to niz međusobno povezanih parkova. Taj bi se postupak mogao i danas aktualizirati prilikom razmatranja širenja grada, bilo na lijevu obalu Drave, bilo linearno prema zapadu ili istoku.

Cilj ovog rada je dati prilog istraživanju nastanka i razvoja vrtne i parkovne arhitekture Osijeka na temelju proučavanja povijesnih karata grada, pri čemu je autor obradio one koje su mu bile dostupne. Na njima je označio smještaj i veličinu vrtova i parkova ili poziciju drvoreda i predvrtova. Na svim je kartama primijenjena jednaka numeracija, kako bi se mogao pratiti razvoj svakog pojedinog parka kroz povijest (npr. brojem 2 označen je isti park na karti XVIII. st., kao i na karti prve polovice XX. st.). Podaci dobiveni iz povijesnih karata usklađeni su s podacima dobivenim iz literature. Moguće postojanje nekog vrta ili parka za koji autor nije imao publicirane podatke, a iz povijesnih je karata vidljivo da su mogli postojati obilježio ih je rimskim brojem. Glede njih potrebno je provesti daljnja istraživanja koja bi ih točno okarakterizirala kao dio vrtne i parkovne arhitekture, a koja u ovom radu nisu obavljena. Obradeni su također vrtovi i parkovi koji su u literaturi slabo opisani ili to uopće nisu, park-šume, gradske šume i zoološki vrt. Zbog mnoštva drvoreda signirani su samo oni važniji za sliku grada. Karte, tj. sheme vrtne i parkovne arhitekture koje su ovdje objavljene rezultat su analize više povijesnih karata koje su se morale obraditi. Povijesne su karte obrađene tako da su pozicije vrtova i parkova precrtane kao posebna shema koja je nakon toga prebačena na kartu Osijeka s prikazom današnje matrice grada. Za taj način rada bila je nužna upotreba računala kojom se dobila zadovoljavajuća preciznost prikaza.

Vrtna i parkovna arhitektura u ovom je članku obrađena u tri cjeline. Prvu čini njezin kronološki pregled po stoljećima, godinama i stilskim epohama. Tipološki pregled sljedeća je tema u kojoj su vrtovi i parkovi promatrani kao vojni, sakralni, javne, privatni,

* Članak je nastao na temelju istraživanja započetih u seminarskom radu iz kolegija *Vrtna umjetnost* na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom prof. dr. sc. Mladena Obada Ščitarocija.

Autor zahvaljuje na pomoći pri izradi ovog rada gospodinu prof. dr. sc. Mladenu Obadu Ščitarociju i asis. mr. sc. Tihomiru Jukiću.

kao šetališta, vrtovi, gradske šume te nedovoljno obrađeni parkovi nesigurne atribucije. Posljednju temu čine proučavanja razvoja i mijena pojedinih važnih vrtova i perivoja, pri čemu je autor želio izbjeći povijesne i do sada publicirane priče, a istaknuti opis dobiven proučavanjem povijesnih karata, uz upućivanje na važniju literaturu.

Tako zahtjevan i ambiciozan rad nije bilo moguće u potpunosti svladati pri izradi samog seminarskog rada,⁶ pa je on poslužio kao podloga i poticaj za daljnja detaljnija istraživanja, sistematizaciju i valorizaciju vrtna i parkovne arhitekture Osijeka, što je prikazano u ovom članku.

Nastajanje i razvoj vrtova i parkova u Osijeku

Vrtovi i parkovi XVIII. st. (sl. 1)

Prve karte koje pokazuju parkovnu i vrtanu arhitekturu vezane su, kao uostalom i svi materijalni podaci o Osijeku, uz Tvrđu. Otkada postoji u današnjem obliku, u njoj se ističe glavni njezin trg - Vinski trg¹ (1 - oznaka na kartama), nastao 1710. g., koji je do početka XIX. st. imao parkovna obilježja. Danas je to trg na kojemu se nalazi barokni kompleks s kužnim pilom, a popločen je neobrađenim kamenim pločama.

Najveći park XVIII. st. bio je *Gradski vrt* (2), nastao 1750. g. Nalazio se u Novom gradu, na području koje je određeno današnjim ulicama Martina Divalda sa sjevera, Woodrova Wilsona s istoka, Delničkom ulicom s juga i Stadionskim naseljem sa zapada². Osim tih, na kartama je ucrtan i *Generalski vrt* (3), nastao u drugoj polovici XVIII. st., koji je, kao i Vinski trg, bio vezan za vojsku, a nalazio se u području današnjega najužeg središta grada, omeđen Kapucinskom ulicom sa sjevera, Radićevom s istoka (malo zapadnije od nje), Ulicom Republike s juga i Jägerovom ulicom sa zapada. Tada je pojam grada bio neznatno drugačiji nego danas i u svom je središtu mogao imati i mnoge objekte parkovne arhitekture

SL. 1. Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka XVIII. st.

(crno: vrtovi i parkovi)

Sastavio • Made by K. Šmit (prema kartama: Gačina, S., Ivanković, G. M., 1996; Mišević, R., 1965; Urban, B., 1995)

FG. 1. Garden and park architecture in Osijek in the 18th century (black: gardens and parks)

- 1 Park na Trgu Sv. Trojstva
- 2 Gradski vrt
- 3 Generalski vrt
- 4 Kapucinski vrt
- 5 Vrt baruna G. Prandaua
- 41 Vrt I.
- 42 Vrt II.
- 43 Vrt III.
- 44 Vrt IV.
- 45 Vrt V.
- 46 Park VI.

¹ Vinski trg danas se zove Trg Sv. Trojstva.

² Vidjeti detaljnije pod naslovom *Mijena značajnih vrtova i perivoja*.

koja mu je davala posebnu draž i prirodnost kakvu je danas grad izgubio. U središtu Gornjega grada, koji se počeo naglo razvijati, nalazili su se i *Kapucinski vrt* (4), te *Vrt baruna Gustava Prandaua* (5)³. *Kapucinski vrt* (4) bio je dio kapucinskog samostana na prostoru današnjeg Blokcentra I.⁴ *Vrt baruna Gustava Prandaua* (5), nastao u sklopu njegove gradske palače, bio je jednom stranom naslonjen na *Kapucinski vrt* (4), a svojom je zapadnom stranom oblikovao tada još nedefinirano lice Županijske ulice. *Vrtovi I.* (41) i *II.* (42) nalazili su se uz rijeku Dravu, čija se desna obala nalazila sjevernije nego danas.⁵ *Vrt I.* (41) nalazio se na mjestu *Pukovnijskog vrta*⁶ te se može pretpostaviti da je bio njegova preteča. *Vrt II.* (42) dio je posjeda koji se nalazio na području bloka sjeverno od današnjeg *Šetališta Petra Preradovića* (12). *Vrt III.* (43) bio je smješten unutar bloka što ga čine Županijska, Ružina i Zadarska ulica. On se, kao i *vrtovi I.* (41), *II.* (42), javlja na svim kartama tog vremena. *Vrt IV.* (44) nalazio se na mjestu današnjeg *parka kod Solarskog trga* (24), također smješten sjevernim dijelom uz obalu Drave. Istočno od današnjeg Trga Lj. Gaja na dvije je karte⁷ vidljiv i *vrt V.* (45), koji se na ostalim kartama XVIII. st. ne prikazuje i vjerojatno je vrlo brzo nestao. U Donjem gradu, trećoj gradskoj cjelini tada još razdvojenog Osijeka, na kartama iz XVIII. st.⁸ ucrtan je *park VI.* (46) kružnog oblika na današnjem Trgu bana Jelačića.

Vrtovi i parkovi prve polovice XIX. st. (sl. 2)

Prvu polovicu XIX. st. glede vrtne i parkovne arhitekture Osijeka obilježava nestajanje i smanjivanje broja parkova u središtu grada, te razvitak i nastanak novih u rubnim zonama. Na kartama iz tog razdoblja može se vidjeti *perivoj oko dvorca Pejačević u Retfali* (6), novi veliki park na zapadnom rubu grada, nastao 1801. g. Nalazio se unutar današnjih stambenih blokova između ulica Josipa Jurja Strossmayera sa sjevera, Ulice Antuna Kanižića s istoka, Sljemenske ulice s juga i Čvrstničke ulice sa zapada. *Perivoj kralja Tomislava* (7) drugi je veliki park nastao u prvoj polovici XIX. st. postupnim spajanjem triju manjih parkova koji su se grupirali na prostoru vojne potege zapadno od Tvrđe.⁹ Na karti Tvrđe iz 1813. g. vidljiv je *Vrt garnizonske bolnice* (8), koji se nalazio zapadno od današnje crkve sv. Mihovila. *Vrt IV.* (44) kod Solarskog trga i u tom je razdoblju ubilježen unutar istog područja kao i u XVIII. stoljeću. *Vrt VII.* (47) lociran je sjeverno od današnjeg Šetališta Petra Preradovića. Dijelom se preklapa s *vrtom II.* (42) iz XVIII. st., kojega na kartama više nema. Grafički prikaz *vrta VII.* (47) bitno je drugačiji od *vrta II.* (42).¹⁰ Prislonjen na zapadnu granicu *Generalskog vrta* (3), na karti iz 1814. g. vidljiv je *vrt VIII.* (48). Iste granice iz prethodnog razdoblja ima *Gradski vrt* (2), koji se s vremenom dotjeruje i uljepšava. Na istom je području i *vrt IV.* (44), koji se nalazi kod Solarskog trga. Tri glavna parka u gradskom središtu (3, 4, 5)¹¹ ubrzano se smanjuju. Uzrok tome je velika potražnja građevnog zemljišta koja je pridonijela njihovu nestanku. Najprije su oblikovanjem današnje Ulice Republike nestali njihovi južni dijelovi, a zatim zapadni i istočni, dok su sjeverne granice ostale čvrsto definirane. *Generalski vrt* (3) sveden je na svoj središnji dio, a s južne je strane isparceliran. *Kapucinski vrt* (4) također je izgubio svoj južni dio zbog parcelacije zemljišta. *Vrt baruna Guste Prandaua* (5) sa zapadne strane je omeđen novim kućama koje su stvorile istočnu stranu Županijske ulice. U prvoj polovici XIX. st. nestaju ili se na kartama ne prikazuju *park na Trgu Sv. Trojstva* (1) u Tvrđi, *vrt II.* (42), *vrt III.* (43), *vrt V.* (45) i *vrt VI.* (46).

3 Čerimović, V. (1984), *Hortikulturno bogatstvo Osijeka*, "Čovjek i životna sredina", 9(2): 62-66.

4 Vidjeti detaljnije pod naslovom *Mijene značajnih vrtova i perivoja*.

5 *Hidrografski atlas rijeke Drave* (1972), Republički sekretarijat za vodoprivredu SR Hrvatske, Zagreb

6 *Pukovnijski vrt* razvio se u današnji *Perivoj kralja Tomislava*.

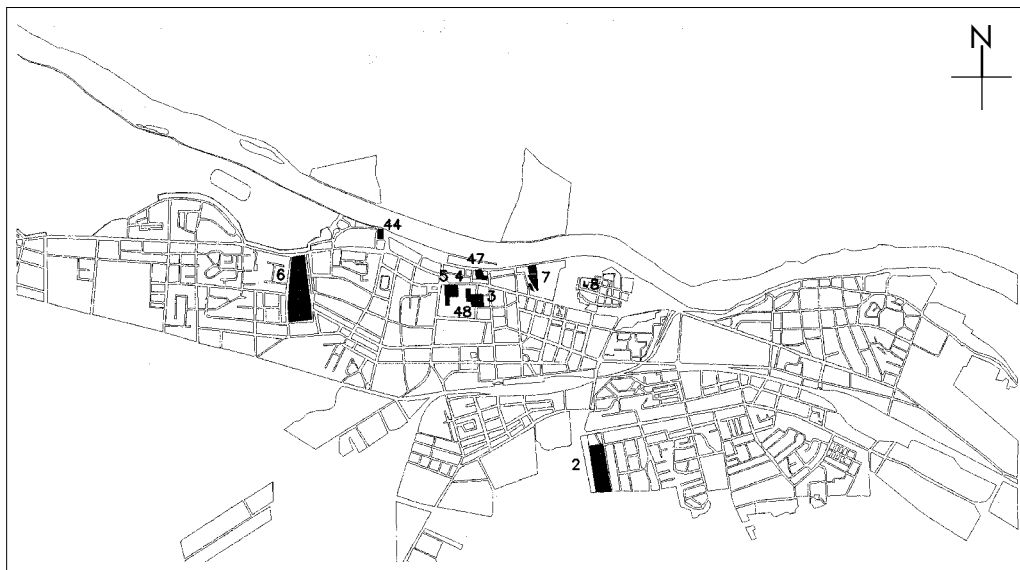
7 *Vrt V.* (45) vidljiv je na kartama iz 1721. i 1727. g.

8 *Park VI.* (46) vidljiv je na kartama iz 1755. i 1759. g. Oznaka oblika kruga koja se nalazi na Trgu bana Jelačića sugerira da se radi o parku.

9 Vidjeti detaljnije pod naslovom *Mijene značajnih vrtova i perivoja*.

10 Usporediti kartu iz 1755. i 1814. g.

11 *Generalski vrt* (3), *Kapucinski vrt* (4), *Park baruna G. Prandaua* (5).

Vrtovi i parkovi druge polovice XIX. st. (sl. 3)

Svako sljedeće razdoblje obilježava sve bogatija zelena matrica Osijeka koja brojnim drvoredima i mnoštvom parkova počinje čvrsto vezati grad u kompaktnu cjelinu. Time on postaje grad što ga parkovna i vrtna arhitektura formira od razdvojenih cjelina Gornjega grada, Tvrđe, Donjega grada i Novoga grada.

Tvrđa 1852. g. na današnjem Trgu Vatroslava Lisinskog, dobiva *šetalište* (9), što se vidi i na povijesnim kartama. Nalazilo se na mjestu porušenog magazina sjeverno od bloka Generalske vojarne. U Donjem gradu 1869. godine nastaje *Park kraljice Katarine Kosače* (10), koji se nalazi ispred Opće bolnice. Trokutastog je oblika, s južne strane omeđen današnjom Ulicom cara Hadrijana. Na području Glasija, sjeverno od Tvrđe, vidljiv je *Ambrosi park* (11), koji se prvi put javlja na karti iz 1884. g., a opisan je 1893. g.¹² Bio je nepravilnog oblika, sa sjevera određen obalom rijeke Drave, a s juga Tvrdom. U središtu Gornjega grada 1890. g. nastaje *Šetalište Petra Preradovića* (12), najprije samo na dijelu današnje površine.¹³ *Park na Trgu Ljudevita Gaja* (13) u Gornjem gradu nastao je 1898. g., a prikazivan je površinom što je obuhvaćala današnji park i tržnicu. Na krajnjem istočnom rubu Donjega grada nalazila se *Park-šuma Pakao* (14), koja je vidljiva na kartama i spominje se u vodiču po Osijeku iz 1893. g.¹⁴ Zauzimala je dio današnjega groblja sjeverno od Vinogradske ulice. Groblje se u drugoj polovici XIX. st. nalazilo zapadno od park-šume.¹⁵ Na kartama iz tog razdoblja vidljiv je, kao i u prethodnom razdoblju, *vrt IV* (44) na svojoj lokaciji kod Solarskog trga. Na kartama koje prikazuju Tvrđu *vrt IX*. (49) prikazivan je kao dio skupine kuća koje su se nalazile istočno od bedema Tvrđe. Kroz vrt je vodio put od Tvrđe do Donjega grada. *Gradski vrt* (2) u Novom gradu još je tada nepromijenjen i ima svoje prvobitne granice. U Retfali je *Perivoj dvorca Pejačevića* (6), također s istim granicama iz prve polovice XIX. st. *Pukovnijski vrt* (7) dobio je konačni oblik nakon spajanja triju manjih parkova i u tom ga obliku nalazimo i tijekom

SL. 2. Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka prve polovice XIX. st. (crno: vrtovi i parkovi)

Sastavio • Made by K. Šmit (prema kartama: Gačina, S., Ivanković, G. M., 1996; Urban, B., 1995)

FG. 2. Garden and park architecture in Osijek in the first half of the 19th century (black: gardens and parks)

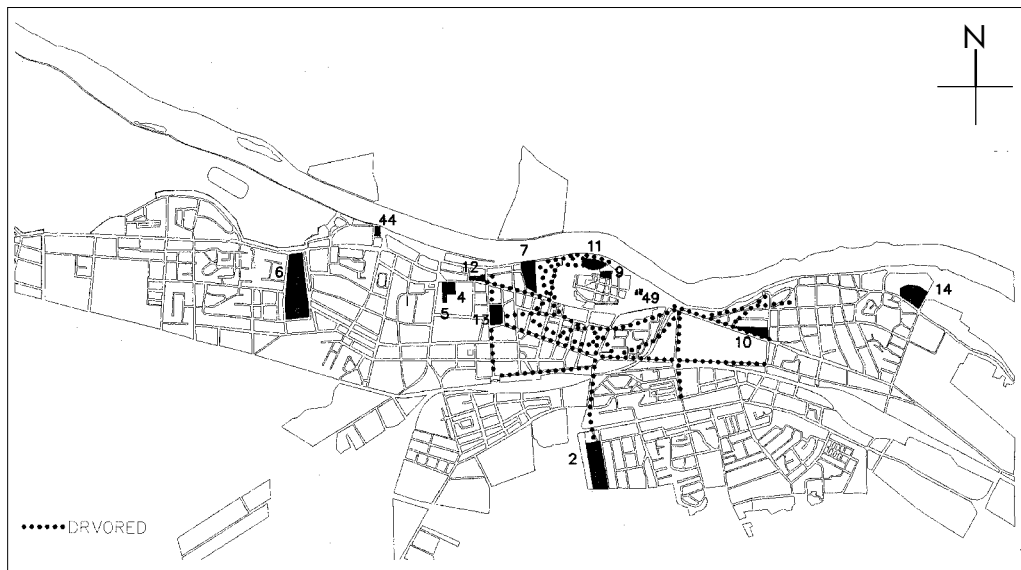
- 2 Gradski vrt
- 3 Generalski vrt
- 4 Kapucinski vrt
- 5 Vrt baruna G. Prandaua
- 6 Perivoj dvorca Pejačević
- 7 Pukovnijski vrt
- 8 Vrt garnizonske bolnice
- 44 Vrt IV.
- 47 Vrt VII.
- 48 Vrt VIII.

12 Park se opisuje u vodiču po Osijeku iz 1893. g.

13 Vidjeti detaljnije pod naslovom *Mijene značajnih vrtova i perivoja*.

14 *Vodja po Osijeku i njegovoj okolini, s nacrtom grada*; iz serije Putne priručne knjige Leona Woerla.

15 Vidljivo na katastarskoj karti iz 1863-1898.g.

SL. 3. Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka druge polovice XIX. st. (crno: vrtovi i parkovi)

Sastavio • Made by K. Šmit (prema kartama: Gačina, S., Ivanković, G. M., 1996; Mišević, R., 1965; Urban, B. 1995)

FG. 3. Garden and park architecture in Osijek in the second half of the 19th century (black: gardens and parks)

- 2 Gradski vrt
- 4 Kapucinski vrt
- 5 Vrt baruna G. Prandaua
- 6 Perivoj dvorca Pejačević
- 7 Pukovnijski vrt
- 9 Šetalište na Trgu V. Lisinskog
- 10 Park kraljice K. Kosača
- 11 Ambrosi park
- 12 Šetalište P. Preradovića
- 13 Park na Trgu Lj. Gaja
- 14 Park-šuma Pakao
- 44 Vrt IV.
- 49 Vrt IX.

16 Detaljnije vidjeti pod naslovom *Mijene* ...

17 Valenčić, B. (1991)

18 Tlocrt parka je prikazan na ODK iz 1976. g.

19 Navedena je lokacija moguća pozicija *Parka u Podgrađu* (21), ali bi to trebalo detaljnije istražiti.

20 Detaljnije vidjeti pod naslovom *Mijene* ...

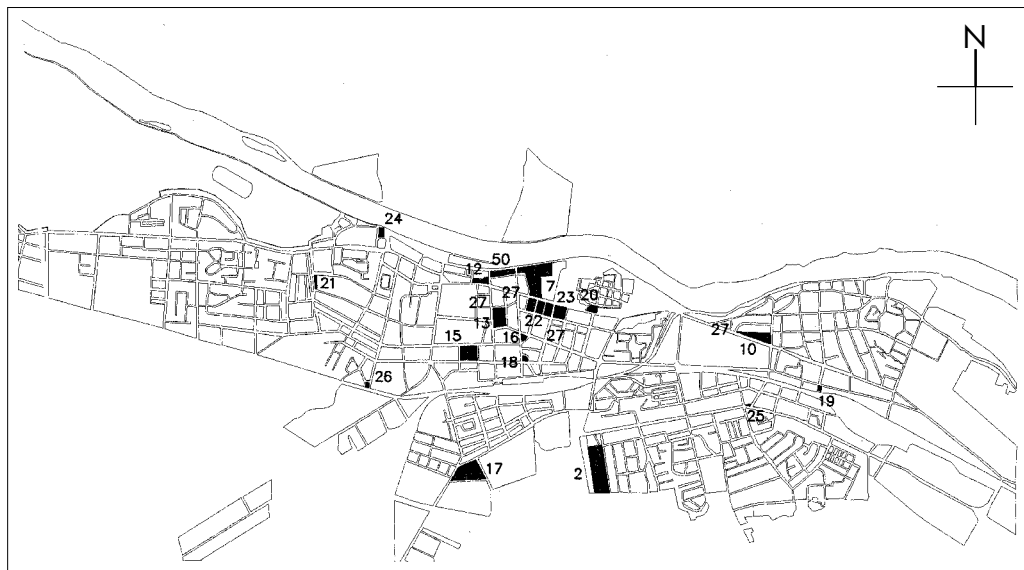
21 *Ibidem*.

navedenog razdoblja. *Kapucinski vrt* (4) u Gornjem gradu i dalje se smanjuje, dok je *Vrt baruna Guste Prandaua* (5) tada još održavan u prvobitnim granicama u znatno izmijenjenom okruženju. Na kartama iz druge polovice XIX. st. više nema *Generalskog vrta* (3) ni *vrta VIII.* (48), koji su potpuno rasparcelirani. Na mjestu *vrta VII.* (47) vidi se gradski blok sjeverno od tada nastalog *Šetališta Petra Preradovića* (12).

Vrtovi i parkovi prve polovice XX. st. (sl. 4)

Osijek u prvoj polovici XX. st., nakon izgradnje prostora Glasija oko Tvrđe dobiva današnji izgled, čime se sve gradske cjeline povezuju u jedinstvenu matricu. Grad dobiva mnoštvo vrtova i parkova.

Park Zrinjevac (15) nastaje 1914. godine u Gornjem gradu. Kvadratičnog je oblika, omeđen Ulicom Ivana Gundulića sa sjevera, Andrije Kačića Miošića s istoka, Reisnerovom ulicom s juga i Ulicom Josipa Andrića sa zapada.¹⁶ *Park na Trgu Augusta Senoe* (16) uređen je 1918. godine, polukružnog je oblika i presijeca ga uskotračna pruga. *Perivoj vile Mačkamama* (17) smješten je na južnom rubu grada, u industrijskoj četvrti koja se tada ubrzano razvija.¹⁷ Oblika je nepravilnog četverokuta određenog današnjom Vinkovačkom cestom sa sjevera i zapada, Raškom ulicom s istoka i Gackom ulicom s juga. *Park na Trgu baruna Trenka* (18) nastao je 1926. godine. To je park-skver trokutastog oblika, omeđen Vukovarskom cestom sa sjevera, Ulicom Ivana Gundulića s juga i Ulicom kardinala Alojzija Stepinca sa zapada. Ispred Željezničkog kolodvora u Donjem gradu 1931. godine nastaje *park na Trgu Josipa Runjanina* (19). Pravokutnog je oblika, malih dimenzija i skromnog oblikovanja.¹⁸ Južno od Tvrđe nastao je 1932. godine *Gimnazijski park* (20) kao dio uređenja prostora nastaloga na mjestu Glasija oko Tvrđe. *Park u Podgrađu* (21) nastao je 1933. g. u Ulici Antuna Kanižića, između Ilirske ulice sa sjevera i Ružine ulice s juga, a izduženog je pravokutnog oblika.¹⁹ *Park kralja*

Krešimira IV. (22) nastao je 1935. g., pravokutnog je oblika. Omeđen je Europskom avenijom sa sjevera, Zagrebačkom ulicom s istoka, Ulicom kralja Zvonimira s juga i Mažuranićevom ulicom sa zapada.²⁰ *Park oko Doma zdravlja* (23) nastao je 1938. g. Dio je sklopa parkova oko Tvrđe. *Park kod Solaraskog trga* (24) uređen je 1940. g. na području određenom obalom rijeke Drave sa sjevera, Solaraskim trgom s istoka, zgradom bolnice s juga i Ulicom F. A. Blažića sa zapada.²¹ Na toj je lokaciji vidljivo postojanje vrta već na kartama iz XVIII. st.²² *Park u Divaldovoj ulici* (25) nastao je 1940. godine kao proširenje Divaldove ulice, trokutastog oblika, a smješten je između Ulice Josipa Hütlera s istoka i Srijemske ulice sa zapada.²³ *Park Podvinje* (26) nastao je 1945. g., kvadratnog je oblika, malih dimenzija, određen Dubrovačkom ulicom s istoka, Ulicom Silvija Strahimira Kranjčevića s juga i Podgoračkom ulicom sa zapada. Prostor *Šetališta kardinala Franje Šepera*, označen je ovdje kao *park X.* (50). Definiran je u matrici grada u današnjem obliku izduženog pravokutnika omeđenog obalom rijeke Drave sa sjevera, Ulicom kardinala Alojzija Stepinca s istoka i Ulicom Stjepana Radića sa zapada. U nekim je planovima obilježen kao dio *Perivoja kralja Tomislava* (7). *Perivoj kralja Tomislava* (7)²⁴ proširuje se na susjedni prostor nastao nakon ukidanja vojne potege i zabrane gradnje na tom prostoru. *Šetalište Petra Preradovića* (12) dobiva današnje dimenzije izduženog pravokutnika s proširenjem na sjevernoistočnom dijelu parka. S parkovima (2), (10) i (13) nisu se događale nikakve promjene. *Kapucinskog vrta* (4) i *Vrta baruna Guste Prandaua* (5) nema više na kartama jer je taj blok potpuno isparceliran. *Perivoj dvorca Pejačević* (6) također je potpuno isparceliran, ostala je samo zgrada dvorca s ulaznim dijelom parcele. Vrtovi i parkovi (9), (14), *IV.* (44), *IX.* (49) više se ne prikazuju na kartama.

U prvoj polovici XX. st. nastaju *predvrtovi* (27)²⁵ ispred zgrada u Europskoj aveniji, Ulici Lorenza Jägera, Adamovićevoj ulici, Školjskoj ulici, Ulici Franje Krežme, Zagrebačkoj ulici, Ulici Otokara Keršovanija u Gornjem gradu i Ul. cara Hadrijana u Donjem gradu.²⁶

SL. 4. Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka prve polovice XX. st. (crno: vrtovi i parkovi)

Sastavio • Made by K. Šmit (prema kartama: Eftimov, Z., 1996; Gačina, S., Ivanković, G. M., 1996; Hrvatska vodoprivreda, Organizacijska jedinica Osijek, Osijek)

FG. 4. Garden and park architecture in Osijek in the first half of the 20th century (black: gardens and parks)

- 2 Gradski vrt
- 7 Perivoj kralja Tomislava
- 10 Park kraljice K. Kosače
- 12 Šetalište P. Preradovića
- 13 Park na Trgu Lj. Goja
- 15 Park Zrinjevac
- 16 Park na Trgu A. Šenoa
- 17 Perivoj vile Mačkamama
- 18 Park na Trgu baruna Trenka
- 19 Park na Trgu J. Runjanina
- 20 Gimnazijski park
- 21 Park u Podgrađu
- 22 Park kralja Krešimira IV.
- 23 Park oko Doma zdravlja
- 24 Park oko Solaraskog trga
- 25 Park u Divaldovoj ulici
- 26 Park Podvinje
- 27 Predvrtovi
- 50 Park X.

²² Na karti iz 1755. g. vidljivo je postojanje vrta.

²³ Lokacija parka u *Divaldovoj ul.* (25) je pretpostavka.

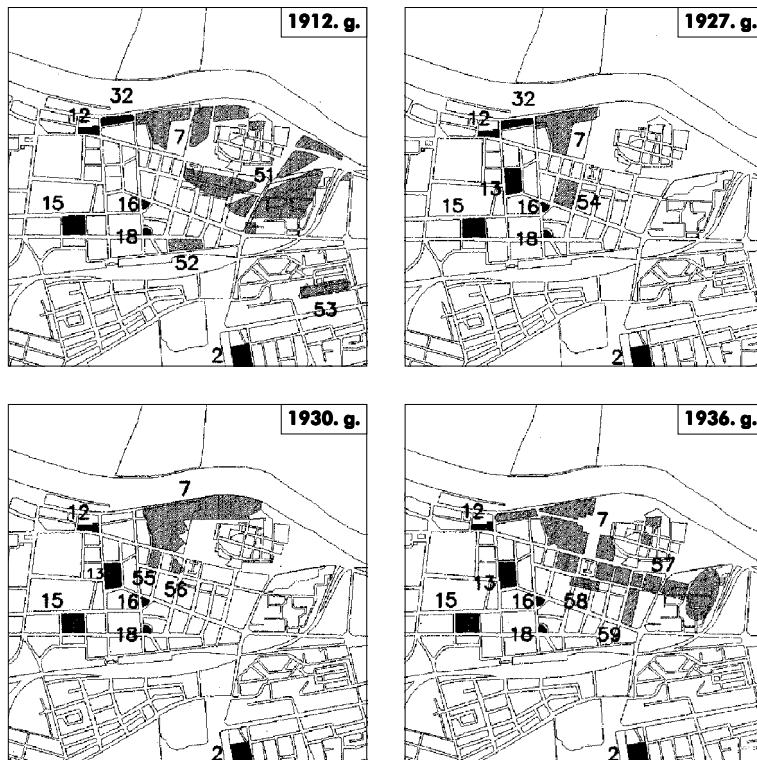
SL. 5. Vrtovi i parkovna arhitektura Osijeka, prve polovice XX. st. - planovi* (crno: vrtovi i parkovi urisani na planu, koji su postojali ili će se izvesti, sivo: prijedlozi novih vrtova i parkova koji nisu izvedeni)

Sastavio • Made by
K. Šmit (prema kartama: Eftimov, Z., 1996; Gačina, S., Ivanković, G. M., 1996; Muzej Slavonije, Osijek; Povijesni arhiv, Osijek)

FG. 5. Garden and park architecture in Osijek in the first half of the 20th century - plans (black: gardens and parks that fit into the suggested matrix of parks, gray: proposals of new gardens and parks)

- 2 Gradski vrt
- 7 Perivoj kralja Tomislava
- 12 Setalište P. Preradovića
- 13 Park na Trgu Lj. Gaja
- 15 Park Zrinjevac
- 16 Park na Trgu A. Šenoa
- 18 Park na Trgu baruna Trenka
- 32 Setalište kardinala F. Šepera
- 51 Park XI.
- 52 Park XII.
- 53 Park XIII.
- 54 Park XIV.
- 55 Park XV.
- 56 Park XVI.
- 57 Park XVII.
- 58 Park XVIII.
- 59 Park XIX.

* Drvodredi na planovima nisu uneseni zbog jasnoće prikaza.

Vrtovi i parkovi prve polovice XX. st. - planovi (sl. 5)

Prva polovica XX. st. donijela je mnoštvo pokušaja definiranja prostora oko Tvrđe, koji su na kraju rezultirali matricom kakvu Osijek ima danas. Za razmatranje tog razdoblja zanimljivi su prijedlozi iz 1912, 1927, 1930. i 1936. godine.

Na regulacijskoj osnovi iz 1912. g. vidljiv je *niz parkova XI.* (51) na prostoru ukinute vojne potege. Tvrđa se s južne strane ugrađuje u blokove do današnje Europske avenije. Područje zapadno od Tvrđe određuju tri parka. *Perivoj kralja Tomislava* (7), T-oblika, s istočne je strane definiran novoplaniranim blokom. Planiran je novi *park XII.* (52) na mjestu današnjeg bloka određenog Reisnerovom ulicom sa sjevera, Ulicom Dobriše Cesarića s istoka, Ulicom Bartola Kašića s juga i Zagrebačkom ulicom sa zapada. U Novom gradu predložen je smještaj *parka XIII.* (53) između današnjih ulica Ivana Zajca sa sjevera, Bjelinskog s istoka i Nikole Šubića Zrinskog s juga. Parkovi koji su planom predviđeni a kasnije i izvedeni su: *park Zrinjevac* (15), *park na Trgu Augusta Šenoa* (16) i *Setalište kardinala Franje Šepera* (32), urisan je i *Gradski vrt* (2) kao postojeći park.

Nacrt grada Osijeka iz 1927. g. pokazuje sličnu prostornu organizaciju Glasija sjeverno od današnje Europske avenije kakvu nalazimo na regulacijskoj osnovi iz 1912. g. Na prostoru južno od Europske avenije ističe se samo sletišće, *park XIV.* (54) unutar bloka određenog današnjom Ulicom kralja Zvonimira sa sjevera, Zagrebačkom ulicom s istoka, Vukovarskom cestom s juga i Ulicom Franje Krežme sa zapada. Danas se unutar tog bloka nalazi sportsko igralište.

24 T. Jukić u članku *Perivoj kralja Tomislava u Osijeku* prikazuje njegovu preobrazbu tijekom XIX. i XX. st.

25 Predvrtovi su vrtovi smješteni između regulacijske i građevinske crte.

26 Čerimović, V. (1984), *Hortikulturno bogatstvo Osijeka*, "Čovjek i životna sredina", 9(2): 62-66.

Katastarska karta iz 1930. g. pokazuje dva nova parka u jugozapadnom dijelu Glasija. *Park XV.* (55) pravokutnog je oblika, planiran je na zapadnom dijelu današnjeg *Parka kralja Krešimira IV.* (22) do Ulice Franje Krežme na istoku. *Park XVI.* (56) peterokutnog je oblika, a planiran je na istočnom rubu današnjeg *Parka kralja Krešimira IV.* (22). Urisano je, a u drugoj polovici XX. st. izvedeno *Šetalište kardinala Franje Šepera* (32). Na karti su urisani i postojeći parkovi: *Gradski vrt* (2), *Perivoj kralja Tomislava* (7), *park Zrinjevac* (15), *park na Trgu Augusta Šenoa* (16) i *park na Trgu baruna Trenka* (18).

Prijedlog uređenja središnjeg dijela Osijeka na prostoru oko Tvrđe iz 1936. g. daje novu matricu vrtova i parkova. *Perivoj kralja Tomislava* (7) potpuno se preoblikuje. Na njemu se ističu kompozicijske osi u smjeru sjever - jug i istok - zapad, te potpuno zanemarivanje postojećeg stanja. Južno od današnje Europske avenije u smjeru istok - zapad predviđen je niz parkova i javnih zgrada, *park XVII.* (57). Određene su novoplaniranim blokovima sjeverno od današnje Europske avenije i južno od današnje Ulice kralja Zvonimira. Na području današnjeg *Parka kneza Branimira* (29) planiran je *park XVIII.* (58). *Park XIX.* (59) bio je zamišljen istočno od današnje Istarske ulice, sa sjevera određen Ulicom kralja Zvonimira, a s juga Vukovarskom cestom.

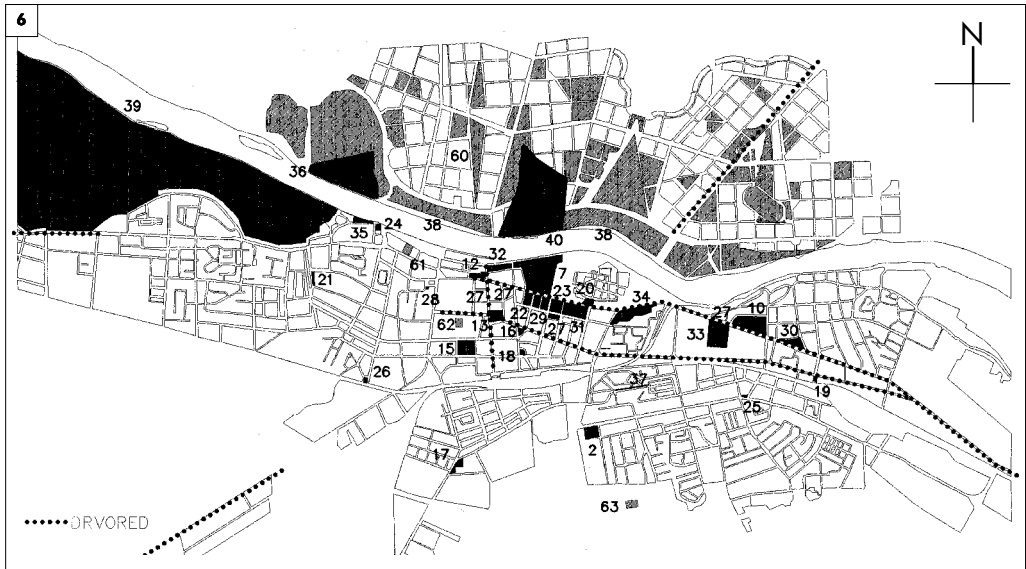
Vrtovi i parkovi druge polovice XX. st. (sl. 6)

Nakon Drugoga svjetskog rata Osijek se naglo razvija. Grade se nova, velika stambena naselja, gradska infrastruktura, a zajedno s njome vrtna i parkovna arhitektura. Rađaju se i veliki planovi, predviđa se golem nedostatak gradskog prostora, dok se istodobno zanemaruje izgradnja postojeće gradske strukture.

Park na Trgu Marina Držića (28) uređen je 1950. g.,²⁷ a nalazi se jugozapadno od Župne crkve sv. Petra i Pavla. Kvadratičnog je oblika i vrlo malih dimenzija. Prostor u kojemu se nalazio u matrici grada bio je definiran u drugoj polovici XIX. st. *Park kneza Branimira* (29) nastao je također 1950. g. i izduženog je pravokutnog oblika. Nalazi se južno od Ulice kralja Zvonimira, između Ulice Otokara Keršovanija s istoka i Zagrebačke ulice sa zapada. *Park na Trgu bana Jelačića* (30) uređen je 1953. g., iako se na kartama iz XVIII. st. na njemu može vidjeti ucrtan *park VI.* (46) kružnog oblika.²⁸ Trokutastog je oblika, omeđen površinom trga. *Park kralja Držislava* (31) nastao je 1957. g., pravokutnog je oblika, sa sjeverne strane ograničen Europskom avenijom, s istočne Istarskom ulicom, s južne Ulicom kralja Zvonimira, a sa zapada zgradom Doma zdravlja. U drugoj polovici XX. st. nastaje *Šetalište kardinala Franje Šepera* (32), *park Bijeke vojarne* (33), *park na Vijencu Ivana Meštrovića* (34), *park Hrvatske vodoprivrede* (35), *Zoološki vrt* (36), *šetalište na Sjenjaku* (37), *šetalište na lijevoj obali Drave* (38), *šuma Pampas* (39) i *šuma kod Copacabane* (40). *Šetalište kardinala Franje Šepera* (32) ima oblik izduženog pravokutnika određenoga obalom rijeke Drave sa sjevera, Ulicom kardinala Alojzija Stepinca s istoka i Ulicom Stjepana Radića sa zapada. *Park Bijeke vojarne* (33) nalazi se u središnjem dijelu bloka koji ona zauzima. *Park na Vijencu Ivana Meštrovića* (34) trokutastog je oblika, nalazi se na sjevernom dijelu naselja, omeđen Ulicom cara Hadrijana sa sjevera te Ulicom kneza Trpimira sa zapada. *Park Hrvatske vodoprivrede* (35), u obliku izduženog trokuta, sa sjevera je uz dulju stranicu omeđen obalom Drave, a s juga Splavarskom ulicom. *Zoološki vrt* (36) nalazi se na lijevoj obali Drave, sjeverno od parka Hrvatske

²⁷ Detaljnije vidjeti pod naslovom *Mijene* ...

²⁸ Vidjeti bilješku 8.

SL. 6. Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka druge polovice XX. st. (crno: vrtovi, parkovi i šume, sivo: prijedlozi novih vrtova i parkova)

Sastavio • Made by
K. Šmit (prema kartama: Gačina, S., Ivanković, G. M., 1996; Hrvatska vodoprivreda, Organizacijska jedinica Osijek, Osijek; Mišević, R., 1984-1985; Urban, B., 1995; Zavod za urbanizam, Osijek)

FG. 6. Garden and park architecture in Osijek in the second half of the 20th century (black: gardens, parks and woods, gray: suggestions of new gardens and parks)

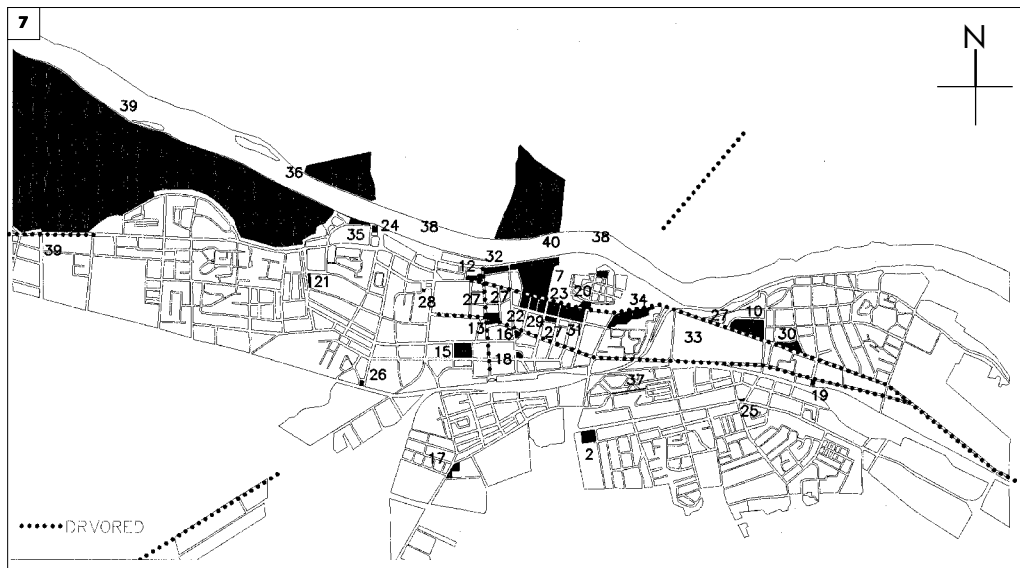
- 2 Gradski vrt
- 7 Perivoj kralja Tomislava
- 10 Park kraljice K. Kosače
- 12 Šetalište P. Preradovića
- 13 Park na Trgu Lj. Gaja
- 15 Park Zrinjevac
- 16 Park na Trgu A. Šenoje
- 17 Perivoj vile Mačkamama
- 18 Park na Trgu baruna Trenka
- 19 Park na Trgu J. Runjanina
- 20 Gimnazijski park
- 21 Park u Podgrađu
- 22 Park kralja Krešimira IV.
- 23 Park oko Doma zdravlja
- 24 Park kod Solarškog trga
- 25 Park u Divaldovoj ulici
- 26 Park Podvinje
- 27 Predvrtovi
- 28 Park na Trgu M. Držića
- 29 Park kneza Branimira
- 30 Park na Trgu bana Jelačića
- 31 Park kralja Držislava
- 32 Šetalište kardinala F. Šepera
- 33 Park Bijele vojarne
- 34 Park na Vijencu I. Meštrovića
- 35 Park Hrvatske vodoprivrede
- 36 Zoološki vrt
- 37 Šetalište na Sjenjaku
- 38 Šetalište lijeve obale Drave
- 39 Šuma Pampas
- 40 Šuma kod Copacabane
- 60 Park XX.
- 61 Park XXI.
- 62 Park XXII.
- 63 Park XXIII.

SL. 7. Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka 1997. (crno: vrtovi i parkovi)

Sastavio • Made by
K. Šmit, 1996.

FG. 7. Garden and park architecture in Osijek in 1997 (black: gardens and parks)

- 2 Gradski vrt
- 7 Perivoj kralja Tomislava
- 10 Park kraljice K. Kosače
- 12 Šetalište P. Preradovića
- 13 Park na Trgu Lj. Gaja
- 15 Park Zrinjevac
- 16 Park na Trgu A. Šenoje
- 17 Perivoj vile Mačkamama
- 18 Park na Trgu baruna Trenka
- 19 Park na Trgu J. Runjanina
- 20 Gimnazijski park
- 21 Park u Podgrađu
- 22 Park kralja Krešimira IV.
- 23 Park oko Doma zdravlja
- 24 Park kod Solarškog trga
- 25 Park u Divaldovoj ulici
- 26 Park Podvinje
- 27 Predvrtovi
- 28 Park na Trgu M. Držića
- 29 Park kneza Branimira
- 30 Park na Trgu bana Jelačića
- 31 Park kralja Držislava
- 32 Šetalište kardinala F. Šepera
- 33 Park Bijele vojarne
- 34 Park na Vijencu I. Meštrovića
- 35 Park Hrvatske vodoprivrede
- 36 Zoološki vrt
- 37 Šetalište na Sjenjaku
- 38 Šetalište lijeve obale Drave
- 39 Šuma Pampas

vodoprivrede. *Šetalište na Sjenjaku* (37) prolazi središtem tog naselja u smjeru istok - zapad. *Šetalište na lijevoj obali Drave* (38) proteže se od kolnog mosta na istoku do Zoološkog vrta na zapadu. *Suma Pampas* (39) zauzima veliki gradski prostor sjeverno od Retfale i južno od obale Drave.

U granicama iz prethodnog razdoblja smješteni su *Perivoj kralja Tomislava* (7), *Park kraljice Katarine Kosače* (10), *Šetalište Petra Preradovića* (12), *park Zrinjevac* (15), *park na Trgu Augusta Senoe* (16), *park na Trgu baruna Trenka* (18), *Gimnazijski park* (20), *Park kralja Krešimira IV.* (22), *park oko Doma zdravlja* (23) i *park Podvinje* (26). *Park na Trgu Ljudevita Gaja* (13) smanjuje se u sjevernom dijelu, koji postaje tržnica. *Perivoj vile Mačkamama* (17) znatno se smanjuje i ostaje samo njegov sjeverozapadni dio. Zapušteni su parkovi na *Trgu Josipa Runjanina* (19), kod *Solarskog trga* (24) i u *Divaldovoj ulici* (25). Nestaju zbog prenamjene prostora *Gradski vrt* (2) 1950. g. jer se prenamjenjuje u športski centar grada i *park u Podgrađu* (21) jer nastaju tržnica i benzinska postaja.

U tom razdoblju objavljeni su mnogi arhitektonski i urbanistički natječaji kojima je tema bila grad i gradska matrica. U sklopu njih predlagane su lokacije novih vrtova i parkova. Na slici 6. u matricu grada urisana su neka od predloženih rješenja: *park XX.* (60), *park XXI.* (61), *park XXII.* (62) i *park XXIII.* (63)²⁹ koja pokazuju da se o planiranju nove vrtne i parkovne arhitekture razmišljalo i u ovom razdoblju.

Vrtovi i parkovi 1997. g. (sl. 7)

U ovom odjeljku opisuje se situacija danas, nakon ratnih događanja, na kraju razdoblja minimalnih ulaganja u grad te na početku njegove sve intenzivnije obnove.

Za *Perivoj kralja Tomislava* (7) izrađene su studije zaštite i obnove³⁰ te se uskoro očekuje poboljšanje postojećeg stanja. *Park kraljice Katarine Kosače* (10) veoma je stradao u Domovinskom

²⁹ Prezentirani su parkovi koji pokazuju neke nove mogućnosti smještaja vrtne i parkovne arhitekture, na novim prostorima ili unutar postojeće matrice grada.

³⁰ Jukić, T.; Denich, A.; Janić, J. (1996), *Studija zaštite i obnove Perivoja kralja Tomislava u Osijeku*, Zagreb

ratu jer je uz njega smještena bolnica koja je bila stalnom metom agresora. Bolničke se zgrade obnavljaju pa će zajedno s njima zasigurno biti obnovljen i park. *Šetalište Petra Preradovića* (12) dosada je doživjelo već treću preobliku. U stanju u kojemu je danas uredno se održava. *Park na Trgu Ljudevita Gaja* (13), sveden na svoju južnu polovicu koju presijeca Ulica hrvatske Republike, redovito se održava. *Park Zrinjevac* (15) u vrlo je lošem stanju. Mnoga su stabla stradala pod udarom granata, a i zapuštena su u ratu. Morao bi se obnoviti tako da se ponovno definira projektom. *Park na Trgu Augusta Šenoa* (16) pokazuje elemente svog izvornog stanja, ali se sve više upropaštava. Naime samim održavanjem ne može se spriječiti njegovo daljnje propadanje. *Perivoj vile Mačkamama* (17) pretvoren je u kompleks koji čine nogometno igralište, zgrada HPT-a i dječji vrtić. Gradska matrica koja je činila perivoj i danas postoji, ali je od parkovne arhitekture ostalo vrlo malo, i to samo u njegovu sjeverozapadnom dijelu. *Park na Trgu baruna Trenka* (18) u relativno je dobrom stanju zahvaljujući činjenici da je smješten unutar vrlo prometnih ulica te zbog toga nepristupačan. *Park na Trgu Josipa Runjanina* (19) jedva se može nazvati parkom. Za njegovu bi karakterizaciju prije odgovarala riječ livada, skrivena iza limenih kioska, na kojoj se nalazi samo jedan ogoljeli bor. S gubitkom važnosti glavne željezničke postaje Donjega grada degradacija tog parka počela je postupno i završila ovime što je danas preostalo. *Gimnazijski park* (20) danas nema određene granice i često se smatra dijelom *Perivoja kralja Tomislava* (7) te se zajedno s njim i održava. *Park kralja Krešimira IV.* (22) pripada grupaciji onih parkova koji se danas najbolje održavaju, kao i *park oko Doma zdravlja* (23), *Park kneza Branimira* (29), *Park kralja Držislava* (31). *Park kod Solarskog trga* (24) ne održava se i samo je po neznatnim detaljima moguće zaključiti da je tu bio park. *Park u Divaldovoj ulici* (25) i ne postoji, ne zna se gdje je bio smješten ni kako je izgledao. Jedina površina koja bi mogla biti ostatak parka jest ona na križanju Divaldove ulice s Ulicom J. Hütlera. *Park Podvinje* (26) zadržao je neke elemente parkovne arhitekture. Nagrđen je trafostanicom i slabo se održava. *Park na Trgu M. Držića* (28) danas je samo malo proširenje između Župne crkve sv. Petra i Pavla i OŠ Ivana Kovačića koje je potrvljeno i urešeno jednom klupom i ne smatra se parkom. *Park na Trgu bana Jelačića* (30) također je slabo održavan, ali se planira njegovo preoblikovanje u skladu s rješenjem samog trga. *Šetalište kardinala F. Šepera* (32) dobro je održavano, pokazuje da je Osijek grad koji živi na Dravi. *Park Bijele vojarne* (33) javnosti je nepoznat i nepristupačan, a tijekom rata je zapušten. *Park na Vijencu Ivana Meštrovića* (34) u dobrom je stanju, što se može tumačiti njegovom, za održavanje vrlo dobrom koncepcijom. *Park Hrvatske vodoprivrede* (35) zapravo je park tog poduzeća, nastao spontano, a svojim odnosom prema rijeci Dravi stvara novu kvalitetu pridonoseći cjelokupnoj slici grada. Taj bi park mogao dobiti i neke urbane elemente te postati javni. *Šetalište na Sjenjaku* (37) dobro se održava i bitno pridonosi obogaćivanju života u naselju. *Šetalište na lijevoj obali Drave* (38), uređenja sličnoga *Šetalištu kardinala F. Šepera* (32), održava se iako je vrlo slabo iskorišteno, pogotovo u dijelu koji vodi prema zatvorenom *Zoološkom vrtu* (36). Istočni njegov dio, onaj prema Copacabani, najviše se rabi ljeti, i to kao put do gradskog kupališta. *Zoološki je vrt* (36) tijekom rata raspušten i zapušten, a u svom je najboljem izdanju pridonosio životu grada u sadržajnom i oblikovnom smislu. Trebalo bi ga ponovno otvoriti. *Šuma Pampas* (39) zapravo su pluća grada, a

tendencija je da se točkasto ispuni športskim sadržajima. *Šuma kod Copacabane* (40) u svijesti građana nije dio grada, a nema nikakvih sadržaja koji bi je oplemenili. Drvoredi unutar grada čine njegov prepoznatljivi izduženi oblik i povezuju sve parkove usmjerene prema Europskoj aveniji i Ulici cara Hadrijana u jedinstvenu cjelinu. Drvoredi platana koji markiraju prilaze gradu u lošem su stanju zbog starosti drveća i zbog činjenice da je izgubljena svijest o njihovoj vrijednosti, te se oni ne zamjenjuju novim stablima nego se nepovratno ruše.

Pregled značajnih vrtova i parkova Osijeka

Tipovi vrtno i parkovne arhitekture

Tipološkim razvrstavanjem parkova Osijeka dobiva se potpuniji pregled te je lakše uočiti uzročnost njihova nastanka s obzirom na današnju namjenu tih parkova. Osječki se parkovi mogu podijeliti na vojne, sakralne, bolničke, javne i privatne te na šetališta, vrtove, gradske šume i nedovoljno poznate parkove nesigurne atribucije.

■ Vojni parkovi

Ti su parkovi imali važnu ulogu u nastanku prvih parkova u Osijeku. Bili su namijenjeni vojnicima i vojnom osoblju, ali se i ostalo građanstvo moglo koristiti njima. Kad su gubili vojnu namjenu, obično su pretvarani u javne parkove.

Prvi vojni park utemeljen 1710. g. jest park na *Trgu Sv. Trojstva* (1). S gubitkom vojne zadaće pretvoren je u javni park. Početkom XIX. st. s njega su uklonjena stabla. Taj se park još zvao parkom na Vinskom trgu, što mu je bio prvi naziv, zatim parkom na Partizanskom trgu, tj. parkom na Trgu Sv. Trojstva.

Generalski vrt (3) bio je smješten između Ulice hrvatske Republike, Kapucinske, Jagerove i Radićeve ulice. Doživljavao je mnoge promjene koje su vidljive na kartama. Nestao je 1883. g. s gubitkom vojne funkcije, a od njega je ostalo samo nekoliko stabala.

Pukovnijski vrt (7) nastao je u prvoj polovici XIX. st. spajanjem triju manjih vrtova ili parkova, od kojih se jedan vidi i na kartama iz XVIII. st. Pretrpio je mnoge mijene, a danas je u sklopu Perivoja kralja Tomislava. Kad je prestao biti vojni vrt, pretvoren je u javni park. Unutar njega nalazi se teniski centar. Danas su izrađene studije o njegovoj zaštiti i obnovi. Imao je mnoga imena: najprije je bio Pukovnijski vrt, zatim Tomislavov park, Park kulture, Park kralja Tomislava, a današnje mu je ime Perivoj kralja Tomislava.³¹

Vojni park je i *onaj u sklopu Bijele vojarne* (33). I danas ima tu namjenu. Osnovan je kao Memorijalni park "Josip Broz Tito" u sklopu bivše kasarne u drugoj polovici XX. st.

■ Sakralni parkovi

Ovim je istraživanjem otkriven jedan sakralni park. Njegovo postojanje na kartama Osijeka trebalo bi potkrijepiti dokazima dobivenim detaljnijim istraživanjem arhivske građe i stanja *in situ*. To je *Kapucinski vrt* (4), koji se nalazio uz samostan.³²

■ Bolnički parkovi

Bolnice su ustanove čija djelatnost zahtijeva i određeno okruženje koje pridonosi liječenju. Zbog tog razloga parkovi vrlo često nastaju upravo uz bolničke ustanove.

³¹ Detaljnije vidjeti pod naslovom *Mijene* ...

³² *Ibidem*.

U Tvrdi je u prvoj polovici XIX. st. nastao *Vrt garnizonske bolnice* (8), a vidljiv je na karti iz 1813. g., dok ga na drugima nema.

Jedan od tri manja vrta koji su u prvoj polovici XIX. st. činili Pukovnijski vrt također je bio *Bolnički vrt*.³³

U Donjem gradu 1869. g. nastaje *Park kraljice Katarine Kosače* (10), smješten ispred Opće bolnice. Park je imao brojna imena: najprije je to bilo Donjogradsko šetalište, Park kraljice Marije, Park kraljice Katarine Kotromanić, Park V. I. Lenjina, a današnje mu je ime Park kraljice Katarine Kosače.

Park oko Doma zdravlja (23) nastao je 1938. g., a obuća područje koje je ostatak oko zgrade Doma zdravlja i bloka unutar kojega se park nalazi.

■ Javni parkovi

Većina osječkih parkova javne su naravi, a bili su zamišljeni kao mjesta društvenog života, oblik povezivanja dijelova grada ili kao dio stambenih naselja. Danas tvore prepoznatljivu gradsku matricu.

Park kod Solarskog trga (24) detaljno je opisan pod naslovom "Mijene značajnih vrtova i perivoja".

Gradski vrt (2) jedan je od najvećih i najznačajnijih među javnim parkovima Osijeka.³⁴

Park na Trgu Ljudevita Gaja (13) danas obilježava glavna gradska tržnica i to mu daje posebnu živost koju prvobitno nije imao. Prvi mu je naziv Žitni trg, a nastao je 1898. g.

Park Zrinjevac (15) detaljnije je opisan pod naslovom "Mijene značajnih vrtova i perivoja".

Park na Trgu Augusta Šenoa (16) jedan je od dva trga - skvera koji daju posebnu draž tom dijelu grada, trokutastog je oblika. Na kartama se pojavljuje od 1918. g.

Park na Trgu baruna Trenka (18) polukružnog je oblika, a nalazimo ga na kartama od 1926. g.

Park na Trgu Josipa Runjanina (19) nastao je istodobno sa zgradom željezničke postaje u Donjem gradu zahvaljujući austrougarskoj tradiciji gradnje takvih zgrada. Zanimljivo je da ispred Glavnog željezničkog kolodvora u Gornjem gradu nema nikakvog parka. Nastao je 1918. g.

Park Podvinje (26) nastaje 1945. g., javnog je tipa, ali lokalnog usmjerenja i malih dimenzija.

Park na Trgu Marina Držića (28) detaljnije je opisan pod naslovom "Mijene značajnih vrtova i perivoja".

Park kralja Krešimira IV. (22) nastao je 1935. g. i čini sponu u lancu parkova oko Tvrdje. Prvi mu je naziv Vijećnički park, a zvao se i Titov park, Park maršala Tita. Danas se zove Park kralja Petra Krešimira IV.³⁵

Park kneza Branimira (29) također je dio parkova oko Tvrdje, a nastao je 1950. g.

Park kralja Držislava (31) izgrađen je 1957. g. iako su ideje o izgradnji parka na toj lokaciji postojale i mnogo prije, u sklopu rješenja bivše vojne potege oko Tvrdje.

Park u Podgrađu (21), nastao 1933. g., i *park u Divaldovoj ulici* (25), nastao 1940. g., parkovi su koji se spominju u literaturi, ali se njihova točna lokacija, veličina i značenje ne znaju.

Park na Trgu bana Jelačića (30) uređen je 1953. g., a uskoro će biti

33 Jukić, T. (1996), *Perivoj kralja Tomislava u Osijeku*, "Prostor", 4(1996): 61-68, Zagreb

34 Detaljnije vidjeti pod naslovom *Mijene* ...

35 *Ibidem*.

redizajniran. Nalazi se iznad rimskoga grada Murse, a pri preoblikovanju se očekuju značajni povijesni nalazi.

Gimnazijski park (20) nastao je 1932. g. i dio je sklopa parkova oko Tvrđe.

Park na Vijencu Ivana Meštrovića (34) također je javni park, ali je organiziran u sklopu stambenog naselja. Izgrađen je u drugoj polovici XX. st., a postoji i danas.

Javni, ali strogo kontroliran jest *Zoološki vrt* (36) na lijevoj obali Drave koji je danas zatvoren.

■ Privatni parkovi (perivoji)

Pod privatnim se parkovima razumijevaju vrtovi u sklopu privatnih posjeda, zatvoreni za javnost, ograđeni i kontrolirani.

Najstariji je *Vrt baruna Gustava Prandaua* (5). Vrlo je brzo nestao i od njega nije ostalo mnogo tragova.

Perivoj dvorca Pejačević (6) u Retfali bio je kratkog vijeka, a ostavio je biljeg na gradskoj matrici izgradnjom ulica po njegovu rubu.

Najmlađi iz te skupine je *Perivoj vile Mačkamama* (17), poznate po najčudnovatijim događajima. I taj je perivoj vrlo brzo nestao.

■ Šetališta

Šetalište na Trgu Vatroslava Lisinskog (9) najstarije je šetalište izgrađeno u sklopu vojarne u Tvrđi kao mjesto javnog života njezinih stanovnika. Danas je u vrlo lošem stanju i ne služi toj namjeni.

Šetalište Petra Preradovića (12) na važnom je mjestu u gradu i jedini je park u uskom gradskom središtu.³⁶

Šetalište kardinala Franje Šepera (32) ima dva dijela. Prvi je izduženi pravokutnik oblikovan kao park, a drugi je šetalište uz desnu obalu Drave.

Šetalište na lijevoj obali Drave (38) moglo bi imati i veće značenje od onoga što ga ima danas kad bi se pronašli sadržaji koji bi se mogli povezati s njim.

Šetalište na Sjenjaku (37) vrlo je važno za to stambeno naselje, jer čini njegovu glavnu pješačku zonu i u samom je njegovu srcu, za razliku od obodnih prometnica koje služe za distribuciju.

■ Vrtovi

U tu se skupinu mogu svrstati *secesijski predvrtovi* (27) koji uvelike utječu na sliku grada duž Europske avenije i Ulice cara Hadrijana te upotpunjuju arhitektonski doživljaj. Vrtovi obiteljskih kuća nisu istraženi, iako oni svojom površinom znatno utječu na sliku grada.

■ Gradske šume

Park-šuma Pakao (14) nalazila se na istočnom rubu današnjega grada. U vrijeme njezina nastanka to je bila daleka periferija grada. Šuma se pojavljuje u drugoj polovici XIX. st., a nestaje u prvoj polovici XX. st.

Toj kategoriji pripada i *šuma kod Copacabane* (40), koja tek treba poprimiti urbana obilježja, te *šuma Pampas* (39), koja čini sjeverozapadni rub grada i postaje poligonom za razne športske sadržaje.

*

Uz sve navedene parkove postoji skupina nedovoljno istraženih i nesigurno atribuiranih zelenih površina: od I. (41) do XXIII. (63).

Mijene značajnih vrtova i perivoja

Povijesne karte mogu vrlo slikovito svjedočiti o razvoju i mijenama pojedinih vrtova i perivoja. U ovom su radu obrađeni najzanimljiviji od njih, ukupno osam, i to ne samo najveći, koji su ionako detaljno obrađeni u literaturi, već i najmanji. Odabrani su i oni koje je moguće pratiti.

■ Gradski vrt

Taj je park bio lociran između Divaldove ulice sa sjevera, Ulice Woodrova Wilsona s istoka, Delničke ulice s juga i Stadionskog naselja sa zapada. Urbana matrica tog dijela grada potpuno je istovjetna izvornoj i jasno pokazuje granice bivšega Gradskog vrta. Danas je on sveden samo na svoj ulazni dio³⁷, koji je nakon rata u vrlo zapuštenom stanju. Gradskim se vrtom danas naziva prostor unutar njegovih prvobitnih granica, ispunjen stazom za *speedway*, stadionom i sportskim igralištima. Nastao je 1750. g. i bio je jedan od najljepših parkova Osijeka. Otada se ucrtava na svim povijesnim kartama. Nestaje 1950. g., da bi bio zamijenjen sportskim građevinama. Izrađena je i studija razvoja tog parka.³⁸ U sklopu natječaja za uređenje Sportsko-rekreativnog centra Gradski vrt iz 1996. g. u prvonagrađenom radu predlaže se smještaj manjeg parka u sjevernom dijelu sportskog kompleksa.³⁹

■ Kapucinski vrt

Danas više ne postoji, samo se uspomenom na mjesto na kojemu se nalazio može smatrati područje Blokcentra I.

Prvi put se vidi na povijesnim kartama iz XVIII. st. (4) u sklopu Kapucinskog samostana koji je donacija baruna Guste Prandaua. U prvoj polovini XIX. st. počinje mu se smanjivati južna površina zbog velike potražnje građevnog zemljišta i ubrzane izgradnje tog dijela grada. To se može pratiti na kartama do druge polovice XX. st., otkada se kao jasno određen park više ne prikazuje. Kasnije je sveden na povrtnjak, koji je nakon Drugoga svjetskog rata nacionaliziran i pretvoren u ono što se danas zove "Blokcentar I." Od prvobitnog parka ostao je samo mali crkveni klaustar sa zdcencem u sredini i mnoštvom cvijeća. Taj bi vrt trebalo detaljnije istražiti.

■ Perivoj kralja Tomislava

Perivoj kralja Tomislava (7) danas obuhvaća područje na sjeveru omeđeno obalom rijeke Drave, na istoku Tvrđom, na jugu Europskom avenijom, a na zapadu Mažuranićevom ulicom.⁴⁰

■ Šetalište Petra Preradovića

Nalazi se u samom središtu Gornjega grada (12), unutar Kapucinske ulice s juga, S. Radića s istoka i Lučkog prilaza sa zapada, dok je sa sjevera omeđeno stambenim blokom.

Nastalo je 1890. g. kao park trokutasta oblika, i to na manjem zapadnom dijelu današnjeg šetališta od današnje Ulice Lorenza Jägera na istoku i Lučkog prilaza na zapadu. Na planu za gradilište na prostoru Lučkog polja iz 1912. g. na području današnjeg šetališta⁴¹ od dvije cjeline odijeljene Ulicom Lorenza Jägera vidi se Sakuntala park. Na nacrtu iz 1928. g. prikazan je u današnjim veličinama i L-obliku, s drugačijim oblikovanjem od današnjega. Nakon rekonstrukcije Šetališta 1986. g. ostalo je u nepromijenjenom stanju do danas.

37 Ulazni dio parka *Gradski vrt* nalazi se sjeverno od njegove Glavne zgrade.

38 Gaćina, S., Ivanković, G. M. (1978/79), *Povijesni razvoj Gradskog vrta, Osijek*

39 Autorski tim: Ambruš, D., Andrašić, B., Vrban, D.

40 Taj je perivoj detaljno obradio mr. sc. Tihomir Jukić u časopisu "Prostor" br. 1(11) iz 1996. g.

41 Površina *Sakuntala parka* je jednaka površini *Šetališta P. Preradovića* bez njegovog današnjeg sjeveroistočnog dijela.

■ Park Zrinjevac

Smješten je između ulice I. Gundulića sa sjevera, A. Kačića Miošića s istoka, Reisnerove ulice s juga i ulice J. Andrića sa zapada.

Na katastarskom planu Tvrđe iz 1899. i 1904. g. urisan je u današnjoj veličini i položaju iako podaci iz literature govore da je park Zrinjevac (15) nastao 1914. g.⁴² Otada se nalazi na svim kartama grada. Rekonstruiran je 1965. g. Uvelike je devastiran 1979. g. izgradnjom športske dvorane na njegovu istočnom dijelu. Dvorana je vrlo bezobzirno smještena, uz zanemarivanje postojećeg stanja. Danas je, nakon djelovanja ratnih razaranja, u lošem stanju.

■ Vijećnički park

Danas se zove Park kralja Krešimira IV. (22) i nalazi se južno od Europske avenije, zapadno od Zagrebačke ulice i sjeverno od Ulice kralja Zvonimira, dok je sa zapada omeđen stambenim blokom.

U današnjem obliku nastao je 1935. g. kao Vijećnički park, koji je kasnije mijenjao nazive u Titov park, Park maršala Tita, Park kralja Petra Krešimira IV. i Park kralja Krešimira IV. Prva rješenja za taj prostor nalazimo na kartama iz prve polovice XX. st. Regulacijskom osnovom iz 1912. g. na tom su području predviđene javne zgrade. Katastarski plan grada iz 1930. donosi dva odvojena parka na njegovim današnjim zapadnim i istočnim granicama. Na prijedlogu uređenja središnjeg dijela Osijeka oko Tvrđe iz 1936. g. park je prikazan na lokaciji između današnje Zagrebačke ulice s istoka i Ulice Franje Krežme sa zapada. Danas je dobro održavan.

■ Park kod Solarskog trga

Nalazi se sjeverno od bolnice kod Solarskog trga, prislonjen na obalu Drave, istočno od Ulice F. A. Blaža.

Javlja se još na kartama iz XVIII. st. kao vrt IV. (44). Tada je imao ulogu najvažnijeg trga Gornjega grada i bio mjestom najjačeg pulsiranja života. Na prvim je kartama smješten sjevernije od svoje današnje pozicije, s jednim dijelom unutar današnjeg korita rijeke Drave. To je moguće protumačiti činjenicom da Drava u to vrijeme nije imala utvrđenu obalu i tekla je sjevernije od svog današnjeg toka. To se vidi i iz Hidrografskog atlasa rijeke Drave iz 1972. g., koji pokazuje stanje njezina korita od XVII. st. do 1972. g. Kasnije je taj park na nekim kartama prikazan, a na drugima nije. To se može objasniti ili njegovim zapuštanjem u pojedinim razdobljima ili činjenicom da je bio smješten rubno u odnosu prema važnijim gradskim točkama. Uređen je 1940. g. Danas se tragovi njegova postojanja samo naziru u zapuštenom travnjaku.

■ Park na Trgu Marina Držića

Taj vrlo mali park nalazi se u najužem središtu grada (28), iza Župne crkve sv. Petra i Pavla, ispred OŠ Ivana Gorana Kovačića.

Na povijesnim kartama iz XVIII. st. na toj je lokaciji bio jugozapadni dio groblja oko crkve. U prvoj polovici XIX. st. izgrađuje se današnja matrica tog dijela grada. Prostor na kojemu se park danas nalazi već je tada bio definiran. Danas je pretvoren u zeleno proširenje "uljepšano" jednom klupom. U Zavodu za urbanizam u Osijeku izrađeno je idejno rješenje njegova uređenja, koje nikad nije realizirano.⁴³

⁴² U radovima: Ćerimović, V. (1984); Plevnik, B. (1987); Rauš, Đ. (1977); Sršan, S. (1992) navodi se da je park Zrinjevac nastao 1914. g.

⁴³ Autorski tim: Dusparić, V., Musović, M.

Zaključak

Istraživanje i proučavanje vrtne i parkovne arhitekture Osijeka zahvaća vrlo široko područje koje je većim dijelom neobrađeno, nesistematizirano i slabo dokumentirano. Podaci, ali i zanimanje istraživača počinje i završava samo na "velikim" parkovima. Mnogi već objavljeni podaci nekritički se prepisuju, što ne pridonosi daljnjem istraživačkom radu. Ovo je istraživanje samo uvod u daljnja istraživanja koja će u mnogo većem opsegu obuhvatiti terenski rad i istraživanje arhivske, kartografske, grafičke i pisane građe.

Da bi se dobile nove činjenice, potrebno je pronaći i nove izvore podataka. Oni su možda neuobičajeni, ali mogu otkriti važne elemente koji su ostali nepoznati. U ovom primjeru to su karte koje pokazuju tok rijeke Drave i obuhvaćaju minimalno područje uz nju, ali dovoljno da upute na određene zaključke.

U literaturi se spominju parkovi koji nisu precizno locirani, a njihovo postojanje na dostupnim kartama nije utvrđeno (vjerojatno zbog njihove neznatne veličine i značenja). Takve bi slučajeve trebalo pomno istražiti u budućnosti.

U ovom radu nisu proučavana groblja kao dio vrtne i parkovne arhitekture. Ostavljena su kao tema daljnjih istraživanja.

Analiziranjem povijesnih karata ponekad se dobiju kontradiktorne činjenice koje je potrebno provjeriti i detaljnije istražiti.

Na kartama se kao središte zanimanja nametnuo prostor oko Tvrđe, o kojemu postoji i najviše podataka. Rubne gradske zone kao trojedne cjeline slabije su obrađene i dokumentirane.

Karte bismo mogli sistematizirati na one koje predočuju *Gornji grad*, *Donji grad* i *Tvrđu* (pojedine gradske cjeline) te na one koje pokazuju grad u cjelini.

Pojedine karte prikazuju situacije planirane bez jasne diferencijacije postojećeg stanja. Tek na karti koja vremenski slijedi nakon nje može se ustanoviti stvarno stanje.

S obzirom na starost karata moguće je zaključiti da se njihova jasnoća prikaza sa starošću smanjuje te se javlja više nepoznanica i kontradikcija. Karte iz bliže povijesti pune su planova što su se trebali realizirati, a od kojih većina nije provedena.

Parkovi obilježeni rimskim brojevima jasno se uočavaju na kartama, ali je njihovo postojanje sa stajališta pisane dokumentiranosti upitno. Tako obilježeni, čekaju daljnja istraživanja koja su nužna da bi se moglo preciznije o njima govoriti. Možda i nije uvijek riječ o vrtovima i parkovima već o zelenim površinama.

Na kartama iz bliže povijesti može se otkriti dosta novih činjenica, jer su neki problemi površno obrađeni.

Najstarije su karte zapravo planovi ili sheme grada na kojima je upitna potpuna vjerodostojnost, a može se govoriti o naznakama postojanja određenih elemenata vrtne i parkovne arhitekture na mjestu na kojemu su locirani.

Karte ili, bolje rečeno, sheme vrtne i parkovne arhitekture objavljene u ovom radu rezultat su analize više povijesnih karata koje su se morale obraditi. Povijesne su karte obrađene tako da su

pozicije parkova precrtane kao posebna shema koja je nakon toga prebačena na kartu Osijeka što predočuje današnju gradsku matricu. Za taj način rada bila je nužna upotreba računala kojom se dobila zadovoljavajuća preciznost.

Neke su karte bile u vrlo lošem stanju i gotovo neupotrebljive za proučavanje, što je također stvaralo probleme u istraživanju.

Proučavanjem parkovne matrice grada može se zaključiti i sljedeće:

Osijek, kao i mnogi gradovi XVIII. i XIX. st. u Hrvatskoj, znatno je drugačije izgledao i živio nego što se danas zamišlja. Grad je imao mnogo više vrtova i parkova, ali i povrtnjaka u sklopu gradskih blokova. Drvoredi uz ulice činili su njegovu čvrstu formu i skrivali rahlu gradsku strukturu.

Pri proučavanju promjena uz obalu Drave bitno je imati na umu činjenicu da se njezino korito stalno pomicalo. Kao prijelazna faza u Osijeku se uz Dravu pojavilo močvarno područje koje je nestalo tek s utvrđivanjem riječnog korita koje je mnogo južnije od njezina prirodnog toka.

Ovim radom otkrivena linearna povezanost parkova najizrazitija je u smjeru zapad - istok, a počinje *Šetalištem P. Preradovića*, *Šetalištem kardinala F. Šepera*, proteže se preko *Perivoja kralja Tomislava*, *Parka kralja Krešimira IV*, *Parka kneza Branimira*, *Parka kralja Držislava* i *srednjoškolsko igralište do parka na Vijencu I. Meštrovića*. Ta se povezanost može promatrati i na razini cijeloga grada duž *Europske avenije* i *Ulice cara Hadrijana*, gdje tu cjelinu u sklop s *parkom Bijele vojarne*, *Parkom kraljice K. Kosače* i *parkom na Trgu bana Jelačića* povezuje kontinuirani dvostruki drvored. U tu kompoziciju ulaze i *secesijski predvrtovi* Gornjega i Donjega grada.

Postoje parkovi (*park Hrvatske vodoprivrede*, *park kod Solarskog trga*) koji znatno utječu na sliku grada na Dravi, a koji nisu primjereno cijenjeni i valorizirani.

Postoje ili, bolje rečeno, još postoje parkovi koji nisu otkriveni u svijesti građana ili je njihova svijest o postojanju tih parkova zamrla. Oni su uglavnom maleni, lokalnog su značenja i sve su zapušteniji.

Mnogi su osječki parkovi nestali i postoje još samo na povijesnim kartama ili su ucrtani u gradsku matricu.

Osim brojnih drvoreda unutar samoga grada, Osijek ima i one koji označavaju prilaz gradu, a datiraju iz vremena Austro-Ugarske. Danas su ta stabla vrlo stara i treba ih zamijeniti. Ruše se, ali se ne sade nova, svijest građana o njihovoj vrijednosti nikakva je ili je vrlo malena.

Zamjetno je nastojanje da se gradske šume približe stanovnicima grada (*Pampas*), ali je svijest o njihovoj vrijednosti niska te su zapuštene i nisu preuzele urbanu zadaću iako potencijal za to postoji (*šuma kod Copacabane*).

■

Literatura • Bibliography

1. **Ambruš, V.** (1988), *Osijek na prijelazu u 20. stoljeće*, "Peristil", 31: 71-82, Zagreb
2. **Borovac, M., Lauc, D.** (1986), *Rekonstrukcija Šetališta P. Preradovića u Osijeku*, "Hortikultura", 1-2: 29-32, Zagreb
3. **Bosendorfer, J.** (1929), *Generalska bašča u Gornjem Osijeku*, "Narodna starina", sv. 18, VIII. knjiga, 1: 57, Zagreb
4. **Cvitanović, Đ.** (1975), *Dokumentacija građe isusovačke arhitekture*, "Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske", 1: 244-245, Zagreb
5. **Ćerimović, V.** (1984), *Hortikulturno bogatstvo Osijeka*, "Čovjek i životna sredina", 9(2): 62-66.
6. **Dražić, Đ.** (1984-1985), *Poetika ponašanja u urbanom kontekstu*, "Arhitektura", XXXVII-VIII, 189-195: 114-119, Zagreb
7. **Firinger, K.** (1960), *Prva osječka gospodarska izložba 1889. godine*, "Osječki zbornik" VII, Osijek
8. **Gaćina, S., Ivanković, G. M.** (1996), *Planovi i vedute Osijeka*, Muzej Slavonije Osijek, Osijek
9. **Gucunski, D.** (1968), *Osječki parkovi*, "Hortikultura", XXXV, 4: 104-110, Zagreb
10. **Gucunski, D.** (1979), *Relikti "Generalskog vrta" u Osijeku*, "Osječki zbornik" XVII: 509-515, Osijek
11. **Jukić, T.** (1996), *Perivoj kralja Tomislava u Osijeku*, "Prostor", 4, 1(11): 61-68, Zagreb
12. **Kiš, D.** (1966), *Parkovi Slavonije*, "Priroda", LIII: 194-197, Zagreb
13. **Kolarić, I.** (1991/1992), *Oštećene gradske zelene površine Osijeka ratne godine 1991/92*, "Hortikultura", 3-4 (1991), 1-4 (1992): 28, Osijek
14. **Mažuran, I.** (1971), *Osijek*, fotomonografija, Litokarton, Osijek
15. **Mirković, M., Ilijanić, M.** (1978/1979), *Prilog dokumentaciji o građevnoj povijesti Tvrđe na prijelazu iz 17. u 18. st.*, Poseban otisak Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 9/1978-5/1979, Zagreb
16. **Miščević, R.** (1958), *Park Moše Pijade u Osijeku*, "Čovjek i prostor", V, 80-81: 7, Zagreb
17. **Miščević, R.** (1984-1985), *Traganje za boljim gradom*, "Arhitektura", 189-195: 108-109, Zagreb
18. **Obad Šćitaroci, M.** (1992), *Hrvatska parkovna baština - zaštita i obnova*, Školska knjiga, Zagreb
19. **Pasinović, A.** (1984/1985), *U pohvalu longitudinalnom gradu*, "Arhitektura", XXXVII-VIII, 189-195: 120-123, Zagreb
20. **Pinterović, D.** (1967), *O starom paviljonu u Parku kulture*, MZ Centar, Osijek
21. **Plevnik, B.** (1975), *Gradski vrt*, "Glas Slavonije", 15.10.1975., str. 4.
22. **Plevnik, B.** (1987), *Stari Osijek*, Revija, Osijek

23. **Rauš, Đ.** (1977), *Stari parkovi u Slavoniji i Baranji*, Hortikultura, Split
24. **Seissel, S.** (1957), *Preoblikovanje starih parkova*, "Hortikultura", 1: 9-13, Zagreb
25. **Sršan, S.** (1992), *Perivoji*, "Čovjek i prostor", 3: 10-11, Zagreb
26. **Sršan, S.** (1993), *Osječki ljetopis 1686 - 1945*, Povijesni arhiv, Osijek
27. **Sršan, S.** (1995. a), *Pozdrav iz Osijeka, Razglednice Osijeka do 1945*, Osijek
28. **Sršan, S.** (1995. b), *Zemljišna knjiga grada Osijeka (Tvrđa) 1687-1821. godine*, Osijek
29. **Valenčić, B.** (1991), *Vila Pauline Hermann (dvorac Mačkamame) u Osijeku*, "Osječki zbornik" XXI: 221-243, Osijek
30. **Živković - Kerže, Z.** (1984), *200 godina streljaštva u Osijeku*, Osijek

Dokumentacijski izvori • Official Documentation Sources

1. **Jukić, T., Denich, A., Janić, J.** (1996), *Studija zaštite i obnove Perivoja kralja Tomislava u Osijeku*, Zagreb
2. **Eftimov, Z.** (1996), *Gradski vrt - uništeni osječki Schönbrunn*, Seminarski rad iz kolegija Vrtovi i parkovi, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
3. **Gaćina, S., Ivanković, G. M.** (1978/1979), *Povijesni razvoj Gradskog vrta*, Osijek
4. ******* (1972), *Hidrografski atlas rijeke Drave*, Republički sekretarijat za vodoprivredu SR Hrvatske, Zagreb, u suradnji s Vodoprivrednim naučnoistraživačkim institutom NR Mađarske, Budapest
5. **Kovač, G.** (1993), *Pojavljivanje i nestajanje vrtova i parkova u slici grada*, Seminarski rad iz kolegija Vrtovi i parkovi, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
6. **Lubina, M.** (1993), *Povijesni razvoj vrtova i parkova u Osijeku*, Seminarski rad iz kolegija Vrtovi i parkovi, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
7. **Milinković, D.** (1992), *Dvorac Pejačević*, Seminarski rad iz kolegija Vrtovi i parkovi, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
8. **Miščević, R.** (1965), *Osijek - urbanistički plan*, Urbanistički institut SR Hrvatske, Zagreb
9. **Miščević, R.** (1975), *Urbanistički plan-Osijek 2000*, Urbanistički institut SR Hrvatske, Zagreb
10. **Šmit, K.** (1996), *Vrtna i parkovna arhitektura Osijeka*, Seminarski rad iz kolegija Vrtovi i parkovi, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
11. **Urban, B.** (1995), *Konzervatorska studija za šire središte grada Osijeka*, Zavod za zaštitu spomenika kulture, Osijek
12. **Vlahović, D.** (1994), *Šetnja osječkim parkovima*, Seminarski rad iz kolegija Vrtovi i parkovi, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Karte • Maps

Napomena: uz svaku kartu naveden je njezin izvor.

1. Karte iz XVIII. i XIX. st.

Gaćina, S., Ivanković, G. M. (1996), *Planovi i vedute Osijeka*, Muzej Slavonije Osijek, Osijek:

1715. g. (k. b. 59), 1727. g. (k. b. 61), 1733. g. (k. b. 62), 1747. g. (k. b. 64), 1751. g. (k. b. 68), 1755. g. (k. b. 70), 1758. g. (k. b. 71), 1759. g. (k. b. 72), 1763. g. (k. b. 75), 1772. g. (k. b. 76), 1785-1790. g. (k. b. 81), 1786. g. (k. b. 84), 1788. g. (k. b. 86), 1811. g. (k. b. 94), 1811. g. (k. b. 95), 1813. g. (k. b. 96), 1814. g. (k. b. 98), 1848. g. (k. b. 99), 1852. g. (k. b. 103), 1856-1892. g. (k. b. 105), 1861. g. (k. b. 108), 1863. g. (k. b. 109), 1863-1898. g. (k. b. 110), 1884. g. (k. b. 112), 1884. g. (k. b. 114), 1893. g. (k. b. 116), 1899-1904. g. (k. b. 117)

2. Karte iz XX. st.

Gaćina, S., Ivanković, G. M. (1996), *Planovi i vedute Osijeka*, Muzej Slavonije Osijek, Osijek:

1912. g. (k. b. 119), 1929. g. (k. b. 121), 1953. g. (k. b. 126), 1976. g. (k. b. 128), 1994. g. (k. b. 137), 1979-1995. g. (k. b. 138), 1995. g. (k. b. 141).

Hrvatska vodoprivreda, Organizacijska jedinica Osijek, Osijek: Karta rijeke Drave iz 1898-1904. g.; Osnovna državna karta iz 1976. g.

Muzej Slavonije, Osijek:

Regulacijska osnova za grad Osijek iz 1912. g.

Povijesni arhiv Osijek:

Nacrt grada Osijeka iz 1927. g.

Zavod za urbanizam, Osijek:

Natječajni radovi i planovi uređenja pojedinih dijelova grada

*** Ostali kartografski izvori**

Eftimov, Z. (1996), **Miščević, R.** (1965), **Miščević, R.** (1984-1985), **Šmit, K.** (1996), **Urban, B.** (1995).

SL. 8. Povijesni perivoj oko osječke Tvrde

FG. 8. Historical garden around *Tvrđa* in Osijek

Summary • Sažetak**Garden and Park Architecture in Osijek on Historical Maps**

The article is the result of research initiated in a seminar in *Garden Art* at the Faculty of Architecture, Zagreb University, under Professor Mladen Obad Šćitaroci.

The gardens and parks of Osijek are analyzed chronologically, typologically and through the development and changes in some important gardens and parks. The purpose was to classify and encourage the study of the extensive material in this field, which is unresearched and whose value the citizens are slowly forgetting. Because of its complex nature this paper may be considered a good starting point for further research.

The chronological survey includes a detailed analysis of the gardens and parks on historical maps. New parks were laid out in every period as the town developed new needs, while old parks that lost their meaning and were no longer needed by the citizens disappeared. The maps presented in the paper explain the situation in garden and park architecture in Osijek in the 18th century, in the first half of the 19th century, the second half of the 19th century, the first half of the 20th century, the second half of the 20th century, and in 1997. The graphic contributions are based on the analysis of historical maps from which the positions of parks were copied on a separate plan, and then transferred to today's map of Osijek. A computer was used to achieve satisfactory precision.

Typologically the gardens and parks were divided into military parks, parks of religious institutions, hospital parks, public parks, private parks, promenades, gardens, town woods and the insufficiently published parks of uncertain type. This classification offers better insight into why the parks were laid out and into their present use.

The third section is an overview of the development and changes in some important gardens and parks, it presents the large parks but also the small ones that have to date mostly been neglected.

We conclude that some parks are an important element in the overall fabric of this town on the Drava, but are at present not appropriately valued, others have not yet achieved their true civic importance, while in still others this importance has been lost. These last are small, of local importance, and are being increasingly neglected. Many parks in Osijek have disappeared and only exist on historical maps, or have been absorbed into the town matrix. There are many tree lined streets in the town, and it is approached along a fine avenue of plane trees dating from Austro-Hungarian times. These trees are today very old and should be replaced, they are falling but no new ones are being planted.

Gardens and parks show the quality of urban life. Their function, layout and position give a town its character and one must be aware of the heritage of past times.

Krunoslav Šmit

PROSTOR

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK • UDC 71/72

GOD. • VOL. 5(1997)
BR. • NO. 1(13)
STR. • PAG. 1-200
ZAGREB, 1997.

siječanj - lipanj • January - June

K. Šmit: Vrtna i parkovna arhitektura ...

Pag. 97-120